

BADIIY KULOLCHILIKDA MILLIY AN'ANA VA ZAMONAVIY ESTETIKA

<https://doi.org/10.70728/orien.v07.i05.023>

Komiljon Sidikov

sidikov@mail.ru

K.Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek badiiy kulolchiligining zamonaviy taraqqiyot bosqichida milliy an'analar va innovatsion estetik qarashlarning o'zaro munosabati tadqiq etilgan. Muallif kulolchilik san'atida shakl, rang va dizaynning nafaqat dekorativ, balki falsafiy-estetik ahamiyatga ega ekanini ochib beradi. Tadqiqotda an'anaviy kulolchilik maktablarining badiiy tajribasi hamda global dizayn tendensiyalari qiyosiy tahlil qilingan. Shuningdek, shakl plastikasi, rang ramziyligi va kompozitsion tuzilmaning milliy madaniy xotirani ifodalashdagi o'rni yoritilgan. Maqolada zamonaviy kulolchilikning amaliy hunarmandchilikdan konseptual san'at obyektiga darajasiga ko'tarilayotgani ilmiy asoslangan.

Kalit so'zlar: kulolchilik san'ati, estetik tafakkur, shakl plastikasi, rang ramziyligi, zamonaviy dizayn, milliy madaniyat, vizual obraz, kompozitsion yechim, badiiy tajriba, konseptual san'at

NATIONAL TRADITIONS AND MODERN AESTHETICS IN ARTISTIC CERAMICS

Komiljon Sidikov

sidikov@mail.ru

Kamoliddin Behzod National Institute of Art and Design

Abstract: This article explores the interaction between national traditions and innovative aesthetic approaches in the contemporary development of Uzbek artistic ceramics. The author reveals that form, color, and design in ceramic art possess not only decorative significance but also philosophical and aesthetic value. The study comparatively analyzes the artistic heritage of traditional ceramic schools alongside global design tendencies. Particular attention is given to the role of plastic form, color symbolism, and compositional structure in expressing national cultural memory. The article also substantiates that contemporary ceramics are evolving from a form of applied craftsmanship into a conceptual art object within modern visual culture.

Keywords: artistic ceramics, aesthetic thinking, plastic form, color symbolism, contemporary design, national culture, visual image, compositional solution, artistic experimentation, conceptual art

Kirish: Globallashuv sharoitida milliy san'at turlarining mazmunan yangilanishi va ularning zamonaviy badiiy jarayonlar bilan uyg'unlashuvi dolzarb ilmiy masalalardan biriga aylangan. Ayniqsa, amaliy san'at sohalarida an'ana va innovatsiya o'rtasidagi muvozanatni saqlash, milliy identitetni estetik ifoda vositalari orqali namoyon etish muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan qaralganda, o'zbek badiiy kulolchilik san'ati nafaqat tarixiy-madaniy meros, balki zamonaviy dizayn tafakkuri bilan integratsiyalashayotgan murakkab estetik tizim sifatida e'tiborni tortadi.

O'zbek kulolchilik san'ati Markaziy Osiyo sivilizatsiyasining qadimiy qatlamlaridan biri bo'lib, u uzoq tarixiy taraqqiyot davomida amaliy hunarmandchilikdan badiiy-estetik hodisaga aylangan [1; 2; 3]. Arxeologik topilmalar, o'rta asr manbalari va etnografik kuzatishlar kulolchilikning hududda uzluksiz rivojlanib kelganini ko'rsatadi. Rishton, G'ijduvon, Xiva kabi maktablar nafaqat texnologik jihatdan, balki shakl va rang talqini nuqtai nazaridan ham o'ziga xos estetik makon yaratgan [4].

Mustaqillik davriga kelib, kulolchilik yangi bosqichga o'tdi: u an'anaviy utilitar funksiyadan tashqari konseptual-badiiy mazmun kasb eta boshladi. Zamonaviy kulol ijodida shakl endi faqat maishiy buyumning konstruktiv asosi emas, balki g'oyaviy mazmunni tashuvchi ontologik birlik sifatida namoyon bo'lmoqda; rang esa oddiy bezak vositasi emas, balki ramziy-semantik qatlamni ifodalovchi kuchli estetik omilga aylandi. Shu bilan birga, dizayn tushunchasi kulolchilik jarayoniga faol kirib kelib, kompozitsion struktura, vizual mantiq va konseptual yondashuvni shakllantiruvchi asosiy kategoriya sifatida maydonga chiqdi.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, zamonaviy o'zbek badiiy kulolchiligida shakl, dizayn va rangning o'zaro aloqadorligi ko'pincha amaliy yoki tasviriy darajada yoritilgan bo'lib, ularning falsafiy-estetik mohiyati, ontologik asoslari hamda semantik qatlamlari kompleks ilmiy tahlil qilinmagan. Holbuki, aynan ushbu uch kategoriya zamonaviy kulolchilik asarining badiiy yaxlitligini, milliy identitet ifodasini hamda global san'at makonidagi o'rnini belgilab beradi.

Mazkur maqolaning maqsadi zamonaviy o'zbek badiiy kulolchiligida shakl, dizayn va rang fenomenlarini yaxlit estetik-falsafiy tizim sifatida tadqiq etish, ularning ontologik, kompozitsion va semantik xususiyatlarini aniqlash hamda milliy an'ana bilan zamonaviy badiiy tafakkur o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ilmiy asosda yoritishdan iborat. Ushbu tadqiqot jarayonida shaklning hajmiy-plastik tabiati, dizaynning strukturaviy va konseptual funksiyasi, rangning ramziy-psixologik ta'siri o'zaro integratsiyalashgan holda ko'rib chiqilib, ularning badiiy obraz yaratishdagi

oʻrni aniqlanadi; shuningdek, kulolchilikda anʼanaviy maktablar tajribasi va zamonaviy eksperimental izlanishlar qiyosiy tahlil asosida umumlashtirilib, shakl va rang sintezining milliy hamda global estetik kontekstdagi ahamiyati ochib beriladi.

Tadqiqot metodologiyasi sanʼatshunoslikning qiyosiy-tahliliy, semantik, kompozitsion va fenomenologik yondashuvlariga asoslanadi. Bunda shakl ontologiyasi, dizayn nazariyasi va rang psixologiyasi doirasidagi ilmiy qarashlar oʻzbek kulolchilik amaliyoti misolida tadbqiq etiladi.

Shunday qilib, mazkur tadqiqot zamonaviy oʻzbek badiiy kulolchiligini hunarmandchilik doirasidan kengroq - mustaqil estetik-falsafiy tizim sifatida talqin qilishga qaratilgan boʻlib, unda shakl, dizayn va rang oʻzaro uygʻunlashgan holda yagona konseptual makonni hosil qilishi ilmiy jihatdan asoslanadi.

Shaklning nazariy talqini va ontologik mohiyati. Shakl estetik tafakkur tarixida eng murakkab va koʻp qatlamli kategoriyalardan biri hisoblanadi. Antik davr falsafasidan boshlab shakl materiyaning tartibga solingan koʻrinishi, mazmunning tashqi ifodasi yoki gʻoyaning moddiy mujassamlashuvi sifatida talqin qilingan. Zamonaviy sanʼatshunoslikda esa shakl faqat konstruktiv tuzilma emas, balki badiiy mazmunni shakllantiruvchi faol omil sifatida qaraladi. Shu maʼnoda kulolchilik sanʼatida shakl ontologik maqom kasb etadi, yaʼni u asarning mavjudlik asosini belgilaydi.

Kulolchilikda shakl hajm, massa, proporsiya, ritm va simmetriya kabi plastik komponentlar orqali namoyon boʻladi. Har bir buyum, masalan koʻza, xum, kosa yoki lagan - avvalo hajmiy-kompozitsion butunlikdir. Uning plastikasida ichki va tashqi makon oʻrtasidagi munosabat, ogʻirlik markazi, vertikal va gorizont oʻqlar uygʻunligi muhim rol oʻynaydi. Shaklning yaxlitligi uning estetik barqarorligini taʼminlaydi, proporsional nisbatlar esa kompozitsion mukammallikni yuzaga keltiradi.

Anʼanaviy oʻzbek kulolchiligida shakl koʻpincha ramziy mazmun bilan boyitilgan. Masalan, doirasimon shakl abadiylik va mukammallik timsoli sifatida talqin qilinadi; vertikal siluet yuksalish va harakatni anglatadi; gumbazsimon plastika kosmik uygʻunlikni eslatadi [4]. Bu jihatlar islom sanʼati estetik tamoyillari bilan uygʻun boʻlib, unda geometrik aniqlik, ritmik takrorlanish va abstrakt uygʻunlik asosiy mezon sifatida qaraladi. Shunday qilib, shakl nafaqat utilitar vazifani bajaradi, balki maʼnaviy-estetik mazmunni mujassamlashtiradi.

Zamonaviy oʻzbek kulolchiligida shaklning talqini yanada murakkablashgan. XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab buyumning amaliy funksiyasi ikkinchi planga oʻta boshladi, uning konseptual va ekspressiv jihatlari esa birinchi oʻringa chiqdi. Bu jarayon global sanʼat oqimlari - minimalizm, abstraksionizm, organik plastika kabi yoʻnalishlar taʼsiri bilan ham bogʻliqdir. Minimalistik yondashuv shaklning soddaligi, ortiqcha dekorativ elementlardan voz kechish va sof hajmiy ifodaga urgʻu berishni

nazarda tutadi. Bunday tendensiyalar zamonaviy kulol ijodida ham kuzatilib, shakl g'oyaviy mazmun tashuvchisiga aylanmoqda.

Dizayn tushunchasi va uning kulolchilikdagi o'rni.

Zamonaviy kulolchilikni dizayn kategoriyasidan ajratib ko'rib bo'lmaydi. Dizayn bu yerda faqat bezak yoki tashqi ko'rinish emas, balki asarning strukturaviy tashkil etilishi, vizual mantiqi va konseptual yo'nalishini belgilovchi omildir. Agar shakl ontologik asos bo'lsa, dizayn uning ichki tartib va kompozitsion tuzilishini shakllantiruvchi tizimdir.

Kulolchilik jarayonida dizayn buyumning umumiy silueti, bezak elementlarining joylashuvi, ritmik takrorlanishi, markaz va periferiyaning nisbatlari orqali namoyon bo'ladi. Masalan, lagan kompozitsiyasida markaziy naqsh semantik markaz vazifasini bajaradi, uning atrofidagi bezak esa harakat va davomiylikni bildiradi. Bu strukturaviy model kosmik uyg'unlik va markaziylik g'oyasini eslatadi. Dizayn shu tariqa shakl va rang o'rtasidagi muvozanatni ta'minlaydi.

Zamonaviy kulolchilikda dizayn tushunchasi yanada kengayib, konseptual yondashuvni o'z ichiga oladi. Buyum endi shunchaki estetik obyekt emas, balki muayyan g'oyaning vizual modeli sifatida qaraladi. Bu jarayonda milliy an'ana bilan global dizayn tamoyillari o'rtasida dialog yuzaga keladi. Natijada shakl va bezak tizimi zamonaviy vizual madaniyat talablariga moslashadi, biroq milliy identitetni saqlab qoladi.

An'ana va zamonaviylik integratsiyasi.

Zamonaviy o'zbek kulolchiligida shakl va dizayn o'rtasidagi munosabat an'ana va innovatsiya uyg'unligi asosida shakllanmoqda. Rishton maktabining ishqorli sir texnikasi, G'ijduvon maktabining iliq rang palitrasi va Xiva maktabining geometrik aniqligi bugungi kulol ijodida yangicha talqin topmoqda. An'anaviy kompozitsion modellar saqlangan holda, shakl plastikasida erkinlik va eksperiment kuchaymoqda.

Utilitar vazifadan konseptual ifodaga o'tish jarayoni kulolchilikni amaliy hunarmandchilik doirasidan chiqarib, zamonaviy badiiy jarayonlar tarkibiga olib kirdi. Endilikda shakl dizayn orqali g'oyaviy mazmunni mujassamlashtiradi, bezak esa semantik qatlamni boyitadi. Bunday integratsiya natijasida kulolchilik asari nafaqat maishiy buyum, balki mustaqil san'at obyektiga aylanadi. Shu tariqa shakl va dizayn zamonaviy o'zbek badiiy kulolchiligida o'zaro bog'liq, bir-birini to'ldiruvchi kategoriyalar sifatida namoyon bo'ladi. Ularning uyg'unligi asarning kompozitsion yaxlitligini, estetik barqarorligini va ma'naviy mazmunini ta'minlaydi.

Rangning estetik va psixologik mohiyati.

Rang san'at tarixida eng kuchli emotsional va semantik ta'sir vositalaridan biri sifatida qaraladi. Agar shakl badiiy obyektning ontologik asosini tashkil etsa, rang uning ruhiy-psixologik qatlamini belgilaydi. Rang inson ongiga bevosita ta'sir etuvchi vizual signal bo'lib, u nafaqat ko'rish sezgisi orqali, balki ma'naviy-

assotsiativ tajriba orqali ham idrok qilinadi. Shu bois rang fenomeni estetika, psixologiya va madaniyatshunoslik kesishgan nuqtada tahlil qilinadi.

Siddikov K.B. 2021 y. "Risq" (shamot, angob, rangli sirlar)

Kulolchilik san'atida rang asosan sir (glazur) texnikasi orqali hosil qilinadi. Sir qatlami buyum yuzasida nafaqat himoya vazifasini bajaradi, balki rangning chuqurligi, yorqinligi va nur bilan o'zaro ta'sirini ham belgilaydi. Yorug'lik tushishiga qarab sirli yuzaning jilosi o'zgaradi, natijada rang dinamik estetik hodisaga aylanadi. Bu holat rangni statik emas, balki jarayonli, ya'ni vaqt va makon bilan bog'liq fenomen sifatida talqin qilish imkonini beradi.

An'anaviy o'zbek kulolchiligida rang tanlovi tasodifiy emas, balki madaniy-estetik qarashlar bilan belgilanadi. Moviy va lojuvard rang ustuvorligi, avvalo, osmon va cheksizlik timsoli bilan bog'liq. Islom estetik tafakkurida moviy rang ruhiy poklik, ilohiylik va kosmik uyg'unlik ramzi sifatida talqin qilinadi. Yashil rang hayotiylik, baraka va yangilanish belgisi sifatida qabul qilinadi. Jigarrang va yer tulari esa barqarorlik, tabiiylik va tuproq bilan uzviy aloqani anglatadi.

Rangning psixologik ta'siri ham muhimdir. Iliq ranglar - qizil, to'q sariq, sariq - energiya va dinamizmni ifodalasa, sovuq ranglar - ko'k, yashil - xotirjamlik va kenglik taassurotini uyg'otadi. Kulol ranglar uyg'unligi orqali kompozitsiyaning emotsional kayfiyatini boshqaradi. Shu tariqa rang nafaqat bezak, balki ruhiy-estetik ta'sir mexanizmi sifatida namoyon bo'ladi.

Rangning ramziy-semantik talqini.

Zamonaviy o'zbek badiiy kulolchiligida rang ko'pincha ramziy ma'no yuklaydi. Har bir rang madaniy kontekstda ma'lum semantik qatlamga ega bo'lib, u tarixiy xotira va kollektiv ong bilan bog'lanadi. Rang shu tariqa vizual kod vazifasini bajaradi.

Xakimova M. 2021 y. "Animalistik xaykalcha"

Masalan, moviy rang faqat estetik yoqimlilik emas, balki milliy kulolchilik maktablarining identifikatsion belgisi hamdir. Rishton maktabining lojuvard palitrasi nafaqat texnologik ustunlik, balki estetik maktab sifatida tan olinadi. Rang bu yerda maktab an'anasining belgisi, ya'ni madaniy identifikator vazifasini bajaradi.

Zamonaviy kulollikda esa rangning semantik doirasi kengaymoqda. Kontrast ranglar orqali drammatizm yaratiladi, monoxrom yechimlar orqali minimalistik g'oya ifodalanadi. Ba'zi ijodkorlar tabiiy sopol rangini saqlab, rangni soddalashtirish orqali shakl plastikasini birinchi o'ringa olib chiqmoqda. Bu yondashuv ekologik ong va tabiiylikka qaytish konsepsiyasi bilan uyg'unlashadi.

Rangning ramziy talqini ko'pincha shakl bilan uzviy bog'liq holda namoyon bo'ladi. Masalan, vertikal siluetdagi buyumda quyuq va chuqur rang ishlatilsa, u barqarorlik va ichki kuch taassurotini uyg'otadi; keng va ochiq shaklda esa yorqin rang kenglik va erkinlik kayfiyatini kuchaytiradi. Shunday qilib, rang va shakl o'zaro semantik dialogga kirishadi.

Zamonaviy rang tajribalari va eksperimentlar.

Bugungi kunda o'zbek kulolchiligida rang bilan ishlash jarayoni sezilarli darajada yangilanmoqda. An'anaviy palitra saqlangan holda, yangi texnologiyalar,

kontrastli kombinatsiyalar va tekstura bilan tajribalar olib borilmoqda. Rangning gradient o'tishlari, mat va yaltiroq sirtlar kombinatsiyasi, qisman sirlangan yuzalar kabi usullar kompozitsiyaning vizual murakkabligini oshirmoqda.

Qodiraliyeva N. 2021 y. "Bezakli gultuvak"

Ba'zi zamonaviy kulollar rangni minimal darajada qo'llab, shakl plastikasini asosiy ifoda vositasiga aylantiradi. Boshqa ijodkorlar esa aksincha, rang kontrasti orqali emotsional intensivlikni kuchaytiradi. Rang bu yerda dizayn konsepsiyasining ajralmas qismiga aylanadi va butun kompozitsion tuzilmani boshqaradi.

Shuningdek, global dizayn tendensiyalari ham rang tanloviga ta'sir ko'rsatmoqda. Skandinaviya minimalizmi, yapon wabi-sabi estetikasi kabi yo'nalishlar tabiiy ranglar, sokin palitra va soddalikni targ'ib qiladi. Bu tendensiyalar o'zbek kulolliigi tajribasida ham sezilib, an'ana bilan uyg'unlashgan yangi estetik qiyofa yuzaga kelmoqda.

Natijada rang zamonaviy o'zbek badiiy kulolchiligida ko'p qatlamli fenomen sifatida namoyon bo'ladi: u estetik zavq manbai, psixologik ta'sir vositasi, ramziy kod va dizayn strukturasi elementi sifatida bir vaqtning o'zida faoliyat yuritadi.

Badiiy obyekt sifatida kulolchilik asarining yaxlitligi.

Har qanday badiiy asarning estetik qimmatini uning ichki yaxlitligiga bog'liq. Agar shakl ontologik asos, dizayn strukturaviy tizim, rang esa semantik qatlam bo'lsa, ularning o'zaro uyg'unligi kulolchilik asarining badiiy yaxlitligini ta'minlaydi. Yaxlitlik - bu elementlarning oddiy yig'indisi emas, balki ularning ichki mantiqiy va estetik uyg'unligidir.

Kulolchilik asarida shakl va rang bir-biridan mustaqil mavjud bo'la olmaydi. Rang shakl plastikasini kuchaytiradi yoki yumshatadi, dizayn esa ularni muvozanatga keltiradi. Masalan, keng diametrli lagan yuzasida markaziy bezakning joylashuvi shaklning vizual og'irlik markazini belgilaydi. Rang esa ushbu markazni ta'kidlab yoki aksincha, periferiyaga siljitib, kompozitsion dinamika yaratadi.

Shu ma'noda kulolchilik asari fazoviy va rangli struktura sifatida qaraladi. Unda makon, yorug'lik, tekstura va rang o'zaro ta'sirda bo'lib, ko'ruvchi ongida yaxlit obrazni shakllantiradi. Bu obraz nafaqat estetik zavq uyg'otadi, balki ma'lum g'oyaviy va ma'naviy mazmunni ham yetkazadi.

Kompozitsion markaz va semantik strukturaviylik.

Zamonaviy o'zbek kulolchiligida kompozitsion markaz tushunchasi muhim o'rin tutadi. Lagan yoki dekorativ plastika yuzasida markaziy naqsh ko'pincha semantik o'q vazifasini bajaradi. U asarning g'oyaviy markazini ifodalaydi. Periferik bezak elementlari esa ritmik takrorlanish orqali harakat va davomiylik taassurotini yuzaga keltiradi.

Bunday struktura kosmik uyg'unlik modelini eslatadi: markaz - barqarorlik va mazmun timsoli, atrof esa dinamika va hayotiylik ifodasi. Rang tanlovi bu strukturani yanada kuchaytiradi. Masalan, markazda kontrast yoki yorqin rang qo'llanilsa, vizual urg'u kuchayadi; agar ranglar ohangdor uyg'unlikda berilsa, kompozitsiya xotirjam va meditatsion kayfiyat kasb etadi.

Dizayn shu jarayonda vositachi sifatida ishtirok etadi. U shakl plastikasini va rang taqsimotini yagona mantiq asosida birlashtiradi. Natijada asar tasodifiy bezaklar yig'indisi emas, balki puxta o'ylangan vizual tizimga aylanadi.

Milliy identitet va global kontekst o'rtasidagi dialog.

Zamonaviy o'zbek badiiy kulolchiligida shakl, dizayn va rang sintezi milliy identitetni ifodalash vositasi sifatida namoyon bo'ladi. An'anaviy maktablarning plastika va rang tajribasi zamonaviy estetik tafakkur bilan uyg'unlashib, yangi vizual tilni shakllantiradi.

Shaklning organik plastikligi, rangning lojuvard ustuvorligi yoki yer tuslariga murojaat qilish milliy xotira va madaniy kodlarni eslatadi. Biroq bu elementlar zamonaviy dizayn yondashuvi orqali yangicha talqin qilinadi. Natijada an'ana konservativ takror emas, balki ijodiy transformatsiya jarayoniga aylanadi.

Global san'at makonida esa kulolchilik ko'pincha konseptual obyekt sifatida qabul qilinadi. Zamonaviy o'zbek kulollari ham shakl va rang orqali universal estetik kategoriyalar bilan muloqotga kirishmoqda. Minimalistik shakllar, monoxrom palitra yoki faktura bilan tajribalar xalqaro dizayn tendensiyalari bilan hamohangdir. Shu bilan birga, milliy naqsh va rang ramziyligi o'ziga xoslikni saqlab qoladi.

Bu jarayonni estetik dialog deb atash mumkin: milliy shakl va rang tizimi global vizual madaniyat bilan o'zaro ta'sirga kirishadi, biroq o'z identitetini yo'qotmaydi. Aksincha, aynan sintez orqali u yanada boyiydi.

Shakl, dizayn va rangning falsafiy uyg'unligi.

Falsafiy nuqtai nazardan qaralganda, shakl mavjudlikni, dizayn tartib va mantiqni, rang esa ma'no va hissiy qatlamni ifodalaydi. Ularning birligi badiiy obyektga ko'p o'lchamli fenomen sifatida namoyon etadi. Shakl - modda va makonning tashkil topishi, dizayn - tartib va struktura va rang - ruhiy va semantik energiya. Ushbu uchlikning uyg'unligi zamonaviy kulolchilik asarini hunarmandchilik mahsulotidan yuqori darajadagi konseptual san'at obyektiga aylantiradi. Bu yerda estetik tajriba nafaqat ko'rish sezgisi bilan, balki tafakkur va ma'naviy idrok bilan ham bog'liq bo'ladi.

Shunday qilib, shakl, dizayn va rang sintezi zamonaviy o'zbek badiiy kulolchiligini mustaqil estetik-falsafiy tizim sifatida talqin qilish imkonini beradi. Ularning uyg'unligi asarning ichki mantiqiy yaxlitligini, vizual barqarorligini va g'oyaviy chuqurligini ta'minlaydi.

Utilitar shakldan konseptual obyektga o'tish.

Zamonaviy o'zbek badiiy kulolchiligida kuzatilayotgan eng muhim jarayonlardan biri bu - utilitar funksiyadan konseptual ifodaga o'tishdir. Tarixan kulolchilik maishiy ehtiyojlardan kelib chiqqan bo'lsa-da, bugungi bosqichda u ko'proq estetik va g'oyaviy mazmun tashuvchisiga aylanmoqda. Buyumning amaliy vazifasi ko'pincha ikkinchi darajaga tushib, uning vizual-falsafiy talqini birinchi o'ringa chiqmoqda.

Bu jarayonda shakl plastikasining erkinlashuvi kuzatiladi. An'anaviy ko'za yoki lagan shakli stilizatsiyalanadi, deformatsiyalanadi yoki abstrakt ko'rinish oladi. Shakl endi predmet emas, balki g'oyaning materiallashgan ifodasiga aylanadi. Bu esa kulolchilikni zamonaviy san'atning boshqa yo'nalishlari bilan teng mavqega olib chiqadi.

Dizayn bu jarayonda muhim vosita vazifasini bajaradi. U shaklni maqsadli ravishda tashkil etadi, kompozitsion mantiqni belgilaydi va vizual narrativ yaratadi. Natijada kulolchilik asari tomoshabinga faqat estetik zavq emas, balki tafakkuriy mulohaza ham taklif qiladi.

Rang va faktura orqali ekspressivlikni kuchaytirish.

Zamonaviy kulollikda rang bilan ishlash jarayoni sezilarli ravishda eksperimental tus olgan. An'anaviy lojuvard va yashil palitra saqlangan bo'lsa-da, yangi rang kontrastlari, teksturalar va sirt ishlovlari keng qo'llanilmoqda. Mat va yaltiroq yuzalarning kombinatsiyasi, qisman sirlangan yoki tabiiy sopol qoldirilgan qismlar kompozitsiyaning vizual murakkabligini oshiradi.

Faktura bu yerda alohida estetik vositaga aylanadi. Sirtning qo'pol yoki silliq ishlanishi yorug'lik bilan o'zaro ta'sirga kirishib, rangni yanada chuqurlashtiradi. Rang va faktura sintezi natijasida asar ko'p qatlamli estetik tajribani yuzaga keltiradi.

Ba'zi ijodkorlar minimalistik palitrani tanlab, shakl plastikasini asosiy ifoda vositasiga aylantiradi. Boshqalar esa aksincha, rangning dramatik kontrasti orqali emotsional kuchlanishni oshiradi. Har ikki yondashuvda ham rang dizayn konsepsiyasining ajralmas elementi sifatida ishtirok etadi.

Milliy ramziylikning yangicha talqini.

Zamonaviy bosqichda milliy naqsh va ramziy elementlar to'g'ridan-to'g'ri takrorlanmaydi, balki stilizatsiya va abstraksiya orqali qayta talqin qilinadi. Bu jarayon an'ana va innovatsiya o'rtasidagi ijodiy dialogni yuzaga keltiradi. Masalan, an'anaviy islamiy yoki geometrik naqshlar fragmentar tarzda qo'llanilib, umumiy kompozitsion tizimga integratsiyalashadi. Rang esa bu ramziy elementlarning semantik yukini kuchaytiradi yoki soddalashtiradi. Natijada milliy kod zamonaviy vizual til orqali ifodalanadi.

Bu holat kulolchilikni global san'at makoniga olib chiqadi. Chunki zamonaviy badiiy jarayonlarda milliylik konservativ shaklda emas, balki ijodiy transformatsiya asosida namoyon bo'ladi.

Xulosa:

- Ushbu maqolada zamonaviy o'zbek badiiy kulolchiligida milliy an'analar va estetik yangilanish jarayonlarining o'zaro ta'siri tahlil qilindi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, kulolchilik san'atida shakl, rang va dizayn asarning nafaqat badiiy-dekorativ, balki falsafiy-estetik mazmunini belgilovchi asosiy omillar sifatida namoyon bo'ladi.

- Shakl asarning ontologik asosini, dizayn uning kompozitsion tuzilmasini, rang esa emotsional va ramziy mazmunini ifoda etadi. Ushbu uchlikning uyg'unligi kulolchilik asarining badiiy yaxlitligini ta'minlaydi.

- Shuningdek, qiyosiy tahlil milliy kulolchilik maktablari va zamonaviy global dizayn tendensiyalari o'rtasida ijodiy aloqa mavjudligini ko'rsatdi. Natijada zamonaviy o'zbek kulolchiligi an'anaviy hunarmandchilik doirasidan chiqib, konseptual san'at obyekti sifatida shakllanib bormoqda.

- Umuman olganda, maqola zamonaviy o'zbek badiiy kulolchiligining milliy va zamonaviy estetika uyg'unligi asosida rivojlanayotgan mustaqil badiiy-falsafiy tizim ekanini ilmiy jihatdan asoslab beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Азимов А. Ўзбек халқ амалий санъати тарихи. Тошкент, 1995.
2. Булатов С. Ўзбек кулолчилиги анъаналари. Тошкент, 2008.
3. D.A. Nazilov, I.V. Dmitriyeva, NX. Xadjibayeva, «Kompozitsiya asoslari» (Badiiy kompozitsiya asosfari). Toshkent, 2009.

4. Рахимов А. Замонавий кулолчилик: услуб ва талқин. Тошкент, 2016.
5. Arnheim R. Art and Visual Perception: A Psychology of the Creative Eye. Berkeley: University of California Press, 1974.
6. Blair S., Bloom J. The Art and Architecture of Islam 1250-1800. Yale University Press, 1994.
7. Dormer P. The Art of the Maker. Thames & Hudson, 1994.
8. Grabar O. The Formation of Islamic Art. Yale University Press, 1987.
9. Itten J. The Art of Color. New York: John Wiley & Sons, 1973
10. Norman D. A. Emotional Design: Why We Love (or Hate) Everyday Things. New York: Basic Books, 2004.